

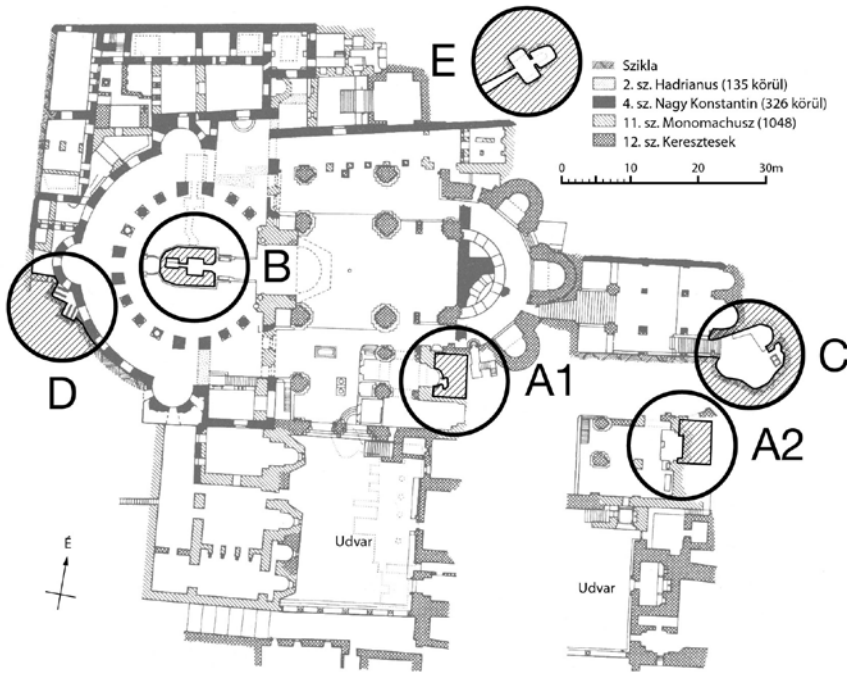
„Szentföld” a Per-kövel, Közép- és Felcsík határán a Som-lyó-hegy és környezete: Csíksomlyó a Kárpát-medence *legesszenciálisabb jeles helye*, legismertebb, legtávolabbra ható *szentségi tájközpontja*, a magyarság leglátogatottabb búcsújáróhelye. A változatos látványt és érzelmi hatást nyújtó átmeneti tájak olyan határterületek, amelyek nem elválasztanak, hanem összekötnek. Összekötik a hétköznapi világot a spirituális világgal.

Földünk egyik legesszenciálisabb jeles helye, legismertebb és legjobban kutatott szakrális tája a közel-keleti Szentföld, melynek szentségi tájközpontja: Jeruzsálem. Itt csak felvillantom azokat a tájelemeket (jeles köveket), amelyek meghatározzák bolygónk ezen tájkéának karakterét és kiválóan példázzák, hogy az archaikus („pogány”) szent sziklák idővel miképpen lényegülnek (keresztény) templommá. Jeruzsálem legfőbb templomai, kápolnái ugyanis jeles kövek – szent sziklák, szent barlangok és források – fölött állnak. A kereszténység legkülönlegesebb épülete a *Szent Sír-templom*, amely többek között magába foglalja a Golgota szikláját (*Calvaria*), azt a helyet, ahol Jézust keresztre feszítették, „*ahol megváltásunk történt*” (Kroll, G. 1985. 461.). De ez a templom rejti azt a kőzetbe faragott sírkamrát is, amelybe a kegyes hagyomány szerint Jézus holttestét helyezték. A hívő keresztények ebben az építményben tisztelik Jézus halálának és dicsőséges feltámadásának helyét: Nagy Konstantin a negyedik században építtette Krisztus sírja fölé a templomot.

Az Arimateai József kertjében lévő sziklasírt az idők folyamán különválasztották a sziklás környezetétől és az oszlopokkal díszített síremlék köré építették az anasztaszisz rotundáját: a mai Szent Sír-templomban egy körülfalazott sírkamra látható. Egészen pontosan igen kevés az, ami Jézus sírjából látható, mivel Hakim Biamrillah szultán 1009-ben eltüntette a nyomait. A megmaradt részleteket a 12. században márvány- és alabástromlapokkal fedték be. Egyedül a sírhely 2 m hosszú és 1,9 m széles kőpadja látható, felette egy latin szövegű felirattal: „*Surrexit, non est hic – Feltámadt, nincs itt!*”

Az épületkomplexum azonban nem csak a Golgota szikláját és Krisztus sírkamráját foglalja magába, hanem a Szent Ilona kápolna mögött a *Szent Kereszt* megtalálásának barlangját is. Három jeles kő, amelyet a keresztény világ legfőbb zarándoktemploma szervez egy térbe (1., 2. ábra).

A szakrális földrajzi jelenségek eredetét, forrását az evangélium legnagyobb titka, Krisztus feltámadásának csodája világítja meg legtanulságosabban. *Gerhard Kroll* az evangélium és az élet összetartozását kiválóan érzékeltető művében írja: „*A feltámadás helyes megértéséhez két dolgot nagyon világosan kell látnunk. Az első: a feltámadás tartalmában és lényegében a hit misztériuma. Ami Jézussal történt, az nem az emberi gondolkodás és kutató-kritikus elemzések nyilvánvaló végkövetkeztetése. Az üdvtörténet ezen eseményéről csak azért és annyiban tudunk, mert és amennyiben Isten feltárta előttünk és kinyilatkoztatta nekünk. Igaz, hogy a feltámadás Jézus életéhez tartozik, de már kívül esik a földi világon...*”

1. ábra. A mai Szent Sír-templom alaprajza (KROLL, G. 1985 szerint) a jeles kövek, sziklák és sziklahelyiségek elhelyezkedésével.

A1 – a Golgota sziklája az Ádám-kápolna mögött;

A2 – a Golgota sziklája a Golgota-kápolna szentélye mögött;

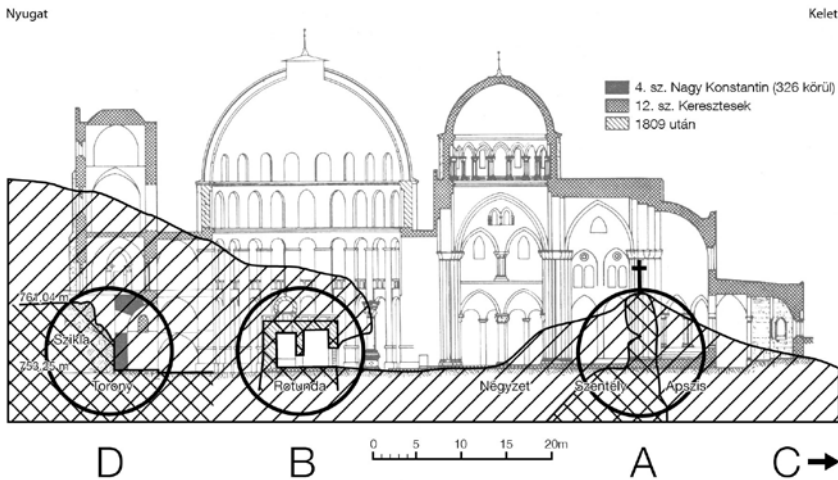
B – a Szent Sír az Anasztaszisz középpontjában;

C – a Szent Kereszt megtalálásának barlangja a Szent Ilona-kápolna mögött;

D – Arimateai József sírkamrája a szálkőzetben;

E – a koptok birtokában lévő sziklasírok egyike

A feltámadás új létmódja titokzatosan rejtett valóság, amely csak azok számára látható, akiknek a kegyelem fényében megmutatkozott. A feltámadás egészen új, a mennyei létmód kezdete, melyet csak a hittel lehet megragadni. Ez a hit viszont Isten műve; tárgya és eredete szerint egyformán természetfeletti valóság, Isten ajándéka.” (Kroll, G. 1985. 521.) A Szent Sír-templomban a hit legmélyebb valósága tapasztalható meg: „Amennyire igaz, hogy amit Jézus a hit tárgyául ad – istensége és világot átfogó megváltó műve –, az lényege szerint a természetfeletti és történelemfeletti világhoz tartozik, annyira igaz az is, hogy maga a hit elvárása és mindaz a bizonyíték, amelyet a hit értelmes voltához adott, a történelmi valóság kategóriájába tartozik.” (Kroll, G. 1985. 521.) Ez is egy határterület – amely nem csak térbeli, hanem létrendbeli átmenetet is tükröz.

2. ábra. A Szent Sír-templom hosszmetete (Kroll, G. 1985 szerint) a Jézus korabeli sziklafelszín rekonstrukciójával és a napjainkig fennmaradt szálkőzet-részletekkel.

A – a Golgota sziklája; B – Krisztus sírja; C – a Szent Kereszt barlangja;
D – a szikla, amelybe a hagyomány szerint Arimateai József sírját mélyítették

A Kidron-völgytől keletre lévő Olajfák hegyének csúcsán Nagy Konstantin császár egy másik helyet, jeles követ is megdicsőített. Történelmi bizonyítékká avatta a mennybemenetel helyét: „az Úr itt állt utoljára a Földön, innen ment a mennybe”. Régi zarándok-beszámolók szólnak arról, hogy e hely padozatán látható az Úr lábnyoma. Jézus lábnyomát hordozó kőszikla ma is megtekinthető a *Mennybemenetel mecsetjében*. (Az eredeti körtemplomot a keresztetek a 12. században nyolcszögletűre módosították, majd Szaladdin szultán 1187-ben a templomból mecsetet alakított ki, ami napjainkig így maradt.) A közeli Eleona-bazilika rejti a „tanítás barlangját”, azt a szent sziklahelyiséget, ahol Jézus apostolait oktatta, ahol feltárta előttük titkait. (A Kárpát-medence is büszkélkedik néhány Jézus által szentesített jeles kővel, lábnyomát vagy szamarának patanyomát hordozó sziklatömbbel: Felsőlemhény, Gyergyócsomafalva – Dél-hegy, Körnöcbánya, Nagybörzsöny, Nagylóc – Ör-hegy, Zamárdi – Szamár-kő.)

A két szent hely (az Olajfák hegye és a Szent Sír-templom) között, mintegy aranymetszés-pontban áll az aranykupolás *Szikkadóm* (Szikkamecset), amely szintén egy jeles kő – a zsidóknak, a keresztényeknek és a mohamedánoknak egyaránt szent szikla – fölé épült. A hagyomány szerint Dávid ezen a kővön mutatta be az áldozatot, később itt állt az égőáldozati oltár: még ma is megvannak azok a kőzetbe faragott csatornák, amelyek összegyűjtötték és elvezették az áldozati állat vé-

rét. A sziklában lévő barlangot az arabok „a lelkek barlangjának”, a „lélek forrásának” nevezik. A mohamedánok a szent szikla egyik bemélyedésében a Próféta lábnyomát tisztelik: hitük szerint ez az a hely, ahonnan Mohamed „felment a mennybe”.

Szent sziklák és barlangok, jeles kövek templommá, szentségi tájközponttá szerveződésének ősképei avatják Jeruzsálemet a három világvallás legjelentősebb szakrális központjává – ahol mitológiák apotheózisa zajlik.

A tér

A társadalmi hatások és az antropogén elemek történelem során változó minősége folytán – más szóval a különféle ember alkotta, ember formálta hatások eloszlása, dominanciája miatt – a jelenben alapvetően háromféle *kultúrtáj-karaktert* (típust) – azokon belül többféle változatot – különböztethetünk meg: a szakrális tájat, a *rurális tájat* és az *urbánus tájat* (Baráz Cs. 1998). Ez a felosztás segíthet rendszerezni a kultúrtájakat, tájképeket, s a tipizálás egyféle értékelés (tájkarakterológia) alapját teremtheti meg. Előre bocsájtva, hogy nincsenek tisztán szakrális, rurális vagy urbánus tájak. Bármelyik tájtípusban lehetnek „idegen” objektumok, de bizonyos *tájelemek* dominanciája alapján lehetőség nyílik a tájak civilizációs és életforma-kategóriák alapján történő tipizálására³:

A – Szakrális táj

A szakrális tájra a különféle kultikus, vallási elemek, építmények erőteljesen rányomják bélyegüket. A táj tehát akkor tekinthető szakrálisnak, ha benne áldozó helyek, oltárkövek, kápolnák, templomok dominanciája – minőségi túlsúlya – látható, tapasztalható.

A.a – Fosszilis szakrális táj/tájképi elem

A táj vagy tájképi elem szentsége erősen lefojtott, gyakorlatilag csupán műemlékként, műemlék-együttesként funkcionálnak: ilyenek például a gízai nekropolisz piramisai, Nyugat-Théba templomai a Királyok Völgyében található királysírokkal, Petra sziklába faragott sírjai, Európa megalitikus köemlékei (mint amilyen Stonehenge és környéke, Avebury, a carnaci Le Menec kősorai, az észak-walesi Moel Ty Uchaf kőkör-rendszere), továbbá a húsvétszigeti kőszobrok a Rano Raraku-kráter peremén, a szaszanida kori Síz (a mai Takht-e Szoleiman) erődített tűztemploma, az Akropolisz Athénben vagy a Via Appia Antica temető-

³ Az alábbi csoportosítás a Műemlékvédelem 1998. 6. számában megjelent *Szakrális táj. Kultúrtáj-karakterológia a kaptárkövek ürügyén* című írásom táblázatának újragondolt, módosított rendszerét mutatja be.

